

Contra la ignorància informada: Els valors davant l'impacte de les noves tecnologies de la comunicació

Anna Ortín i Nadal

En el seu intent de repensar amb rigor el cristianisme per estar a l'altura dels signes del temps, l'Associació Cristianisme al Segle XXI ofereix amb aquest llibre les actes del seu setè congrés, celebrat al novembre del 2011. En total, s'hi presentaren vuit ponències, elaborades per alguns dels intel·lectuals cristians més competents i valuosos del nostre país: Jaume Botey, Jaume Funes, David Jou, Ramon M. Nogués, Santiago Ramentol, Begoña Román, Joan Manuel Tresserras i el basc Javier Vitoria. El fil conductor de totes les sessions es basava en un tema d'interès creixent: com les noves tecnologies, tal com avui les coneixem, modelen la nostra actitud davant el món. Aquest enunciat abasta el màxim d'àmbits possibles: l'ètica, la política,

la cultura, l'aprenentatge, la religió, l'espiritualitat, la ciència, etc. Tot plegat configura un relat polièdric en el qual cada autor, des del seu territori, tracta una de les cares de la qüestió. Les ponències quedaren ordenades en quatre blocs temàtics: «La nova era», «El dinamisme del caos», «Les invariants humanes» i «Comunicar la fe cristiana». Tal com s'explica al llibre, el concepte «ignorància informada» és una expressió manllevada del filòsof basc Daniel Innerarity que remet a una situació contradictòria cada cop més freqüent: una absència patent de coneixements conjugada amb una quantitat aclaparadora d'informacions. L'ideal il·lustrat encara vigent i creixent de la democratització del saber revela algunes perplexitats. És el nombre d'informació

Santiago Ramentol (ed.)

Cabrera de Mar: Galerada,

2012

disponible directament proporcional a la fragmentació del coneixement de l'individu? Sens dubte, la superficialitat posa en perill aspectes ineludibles de la cultura i de l'ésser humà, i posa sobre la taula la pregunta sobre la necessitat d'un progrés adequat a les nostres capacitats. Inspirat en ocasions en el diagnòstic sociològic de Zygmunt Bauman («societat líquida») o de Gilles Lipovetsky («imperi de l'efímer») el llibre dóna eines per analitzar aquesta situació amb equilibri i altura intel·lectual.

Ens trobem, certament, en un moment de canvi de paradigma. Un paradigma és un conjunt de teories formulades i tàcites, de concepcions conscients i inconscients, que determinen una visió particular del món i que inclouen tant la vessant pràctica d'aquesta relació amb el món, com la dimensió més conceptual (això és, la mentalitat). Ciència, ètica, política, religió, estètica i educació, entre d'altres, són participants interconnectats d'un paradigma. Ens trobem en un moment en què els paràmetres per entendre el món humà estan canviant

acceleradament. Topem amb un abisme prou important que impossibilita la transmissió de nombrosos coneixements entre generacions. Titllar-ho de *clàssic conflicte generacional* seria una ingenuïtat. Cal deixar de percebre els canvis produïts per les noves tecnologies com una mera introducció de *gadgets* més o menys útils. Les noves tecnologies inauguren un nou paradigma perquè impacten i alteren la nostra manera de percebre el món, la creació de valors, l'adquisició de coneixements, les relacions personals i comunitàries, l'estatut de la política, les condicions de la ciència, etc. Evidentment, aquest canvi ve acompanyat d'ambigüitat. Mentre alguns veuen en la tecnologia la nova divinitat, altres la demonitzen, tal vegada amb una certa nostàlgia per un

paradís perdut i un cert vertigen per un futur d'infinites possibilitats, algunes més desitjables que d'altres. L'anhel de Prometeu, Sísif o Adam d'ésser com déus va adquirint noves formes ben reals. Ara bé, hi haurà aquest cop càstig diví a la supèrbia? L'únic que sabem és que Babel és ja massa petita per a nosaltres, que tenim la fibra òptica, l'enginyeria genètica, la neurobiologia, les cèl·lules mare o la nanotecnologia.

Si hom es fixa en Internet —el gran protagonista d'aquesta revolució— pot percebre l'ambigüitat esmentada. D'una banda, ens facilita enormement la comunicació o la recerca acadèmica, però també ens inquieta per les repercussions reals que comença a comportar. Què fa Internet amb la nostra ment? Apareixen contínuament indicis d'un canvi substancial en els nostres hàbits mentals. La tecnologia actual privilegia unes disposicions mentals, i tal vegada por arribar a atrofiar-ne unes altres. Però això no té per què ser directament negatiu. Podria ser que hi sortíssim guanyant? Santiago Ramentol encerta a plantejar un nou concepte d'ésser humà, mig biològic, mig tecnològic. La transhumanització és ja una mena de realitat. Internet ha deixat de ser una eina per a esdevenir una extensió del nostre cervell. Vivim, alguns més i d'altres menys, en aquest no-temps, en aquest no-lloc que és la xarxa. No obstant això, cal tenir present que allò determinant és, en definitiva, l'ús que es fa d'aquestes tecnologies de la comunicació. No es pot dir que siguin

estrictament neutres o innòcues en si mateixes, però sí que són, en aquest sentit, ben mal·leables, susceptibles de molts usos diferents. Sense dubte, davant un futur amb una digitalització cada cop major, l'actitud no pot ser la d'obviar la tecnologia. En aquesta línia, Jaume Funes elabora una reflexió molt esperançadora, en la qual ens situa com a protagonistes d'un moment històric únic, d'un abans i un després que hem pogut viure en pròpia pell. No és un optimisme ingenu. El model comunicatiu i informatiu que neix ja comença a fer trontollar algunes premisses tradicionals que no convencien del tot. La xarxa és el nou corcò de tot dogmatisme, perquè genera comparacions, connecta cultures, genera discursos plausibles diferents de l'hegemònic. Saber, crear i participar són activitats plenament humanes que, ara sí, comencen a ser intensament possibles.

No obstant aquest optimisme, cal aturar-se i aprofundir en la finalitat de tot plegat. És a dir, cal plantejar-se la idea de progrés. Disposem d'exemples històrics recents que han evidenciat allò que la Il·lustració no sabé veure: que el progrés científic i tècnic no va necessàriament acompanyat del progrés moral. Jaume Botey recorda la cèlebre *Dialèctica de la Il·lustració* i el seu intent de revelar una racionalitat col·lapsada, generadora de les grans barbàries del segle XX. Malauradament, la lliçó encara no ha estat apresada, i continua vigent una noció acrítica de progrés a molts nivells. Per exemple, Occident ha ins-

taurat un model de vida que no és exportable a la totalitat del planeta, i que depèn dels recursos i la misèria d'altres. La situació actual de crisi ha posat de manifest una situació de darwinisme social, en què les desigualtats assoleixen extrems repulsius i en què l'economia pren progressivament el lloc de la política. L'ideal del bé comú es difumina cada cop més. No hi ha persones, hi ha dades. Sens dubte, no es pot dir que el progrés, en forma d'un model concret d'estat del benestar, hagi comportat un avenç moral. Ans al contrari, la immoralitat presideix la unió —contingent— entre democràcia i capitalisme. I alhora és ben cert que una societat altament tecnològica (comunicada i amb possibilitat constant d'informació) no pot al·legar ignorància d'aquestes realitats.

Així, doncs, la reflexió ètica esdevé una necessitat pregonada. La filosofia i les ciències socials tenen una tasca crítica cabdal que ha d'acompanyar el caminar de la ciència, la tècnica, l'economia i la política. La fragmentació de disciplines típicament positivista ha estat desacreditada per la mateixa història recent. Begoña Román confecciona una vertadera lliçó magistral de filosofia pràctica en la qual presenta les invariants humanes, allò que mai no es pot oblidar per preservar l'essència de l'ésser humà; en termes kantians, allò transcendental en tant que condició de possibilitat de la naturalesa humana. La pregunta és obligada: és possible una ètica mundial al segle XXI?, és possible anar

més enllà de l'escissió entre fet i valor i parlar d'un imperatiu categòric malgrat les interpretacions? La resposta eludeix amb intel·ligència l'objectivisme, ancorat en un paradigma realista que ha estat desmentit per la filosofia dels últims segles. També descarta el relativisme, que no garanteix els mínims ètics desitjables. L'opció proposada és d'inspiració kantiana, és anomenada *intersubjectivitat transcendental* i remet a l'existència d'un subjecte amb unes estructures racionals determinades que són condició de possibilitat de tota valoració. Ja fa uns quants segles que Kant escrivia a la *Fonamentació de la metafísica dels costums* allò d'«obra de tal manera que et relacionis amb la humanitat, tant en la teva persona com en la de qualsevol altre, sempre com un fi, i mai només com un mitjà».

En aquesta línia, alguns dels autors advoquen per una recuperació de la virtut de la prudència, no com a reserva davant una amenaça, sinó en el seu sentit més originari: com a ponderació afinada del terme mig, en primer lloc, per a ésser lúcids davant un progrés que pot comportar esclavatges més o menys subtils. El progrés ha de ser company de la llibertat, de la desaparició d'obstacles, i no pas de la creació de noves barreres o patologies. També, com assenyalava Ramon M. Nogués, per a identificar els òptims i els màxims. Aquesta distinció és molt rellevant. I és que massa sovint hem oblidat que cal fixar metes de plenitud, no de trencament. L'individu disposa d'una determinada

capacitat cerebral, i tots els seus productes s'inscriuen en aquesta limitació: tant els valors com les hipòtesis científiques. Per això és important que la tècnica superi obstacles, però no al preu de desgavellar l'equilibri mental de la persona. Cal una visió més integradora de les capacitats i de l'anhel humà de transcendir-les. Entendre l'home més aviat com una obra d'artesanía, que no pas com una estructura purament mecànica, en la qual cada afegit tècnic suposaria més rapidesa, més força, més estímuls.

És precisament aquesta voluntat d'anar més enllà la que possibilita que la religió, juntament amb l'ètica, l'espiritualitat i l'estètica, es contemplin com a productes sofisticats de la ment humana, i no pas com a tares constitutives. Concretament, el llibre tracta les possibilitats i les formes del cristianisme. El moment no és gens fàcil. Això és ben sabut. Com profetitzava Friedrich Nietzsche a les acaballes del segle XIX, ha passat el temps dels grans relats i les grans paraules. És el torn del microcosmos, de la religió desinstitucionalitzada i, fins i tot, a la carta. Som testimonis de la creixent complexitat del món, i de la dificultat per a transmetre experiències. La fe no se n'escapa. Potser, fins i tot, és l'experiència més vulnerable a transmetre. En aquest

context, el cristianisme està en condicions d'oferir una opció de vida i transcendència plausible? De nou, Nogués ens posa en situació. Cal situar l'ésser humà com a peça de la biosfera, com a ésser contingent, amb unes capacitats determinades, i no unes altres. Tot allò que podem dir sobre Déu són balbuces no susceptibles de rigidesa ortodoxa. En un to engrescador, David Jou afegeix tota una declaració de principis: cal un cristianisme crític i autocrític, solidari, esperançat, creatiu i realista. El futur del cristianisme depèn de si es troba a l'altura de la crida dels febles del món. Són, en definitiva, unes reflexions prou extenses que eleven el to habitual de les discussions sobre el fet religiós.

Contra la ignorància informada esdevé així una obra que va més enllà del diagnòstic sociològic. Cerca i troba un equilibri delicat entre la crítica i la lloança de la situació actual, i defensa amb claredat l'existència de diferents nocions de progrés, algunes millors que d'altres en tant que unides a la lògica de la dignitat humana i no a la dels resultats exacerbats. Tot plegat ben lluny de qualsevol dogmatisme, de qualsevol estancament que erròniament s'aplica al cristià de base d'avui. El fruit és, sens dubte, un relat d'altura i honestat intel·lectual.